

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยการประยุกต์ใช้วัฒนธรรมป่าดงหอยในการจัดการป่าต้นน้ำป่าสัก กรณีศึกษา บ้านตาเคี้ยว และ บ้านถ้ำพระ ต.อู่ปุม อ.ด่านซ้าย จ.เลย มีวัตถุประสงค์ของการศึกษา คือ เพื่อถอดชดองค์ความรู้ในการจัดการป่าเชิงวัฒนธรรมในเขตต้นน้ำป่าสัก และ เพื่อศึกษาปัจจัยที่หนุนเสริมให้การใช้วัฒนธรรมป่าดงหอยในการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำประสบผลสำเร็จ

การดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ได้ศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูล จากเอกสาร เว็บไซต์ บทความ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงลึกจากการสัมภาษณ์กวนจำหรือปราชญ์ผู้รู้ ในเรื่องของวัฒนธรรมป่าดงหอยโดยตรง รวมทั้ง ผู้เฒ่า ผู้แก่ และคนแต่ละช่วงวัยทั้งที่มีความเกี่ยวข้องโดยตรงและโดยอ้อม กับกิจกรรมพิธีกรรมทางวัฒนธรรมป่าดงหอย ทำให้ได้ข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้มีความหลากหลาย ทั้งทางภาษาและการเขียน ซึ่งเป็นประโยชน์ต่องานวิจัยในครั้งนี้เป็นอย่างมาก

ผลการศึกษาวิจัยในครั้งนี้พบว่าวัฒนธรรมป่าดงหอยนั้นมีความเชื่อมโยงกับความเชื่อความศรัทธาขององค์พระธาตุศรีสองรัก ในสมัย สมเด็จพระมหาจักรพรรดิ แห่งกรุงศรีอยุธยา และพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช แห่งกรุงศรีสัตนาคนหุต (เวียงจันทน์) เริ่มสร้างเมื่อ พ.ศ.2103 และแล้วเสร็จเมื่อปี 2106 เพื่อสร้างขึ้นให้เป็นตัวแทนแห่งความรัก และความเป็นไมตรีของกษัตริย์ทั้งสองแคว้น จนเป็นที่มาของนามพระธาตุศรีสองรักและเป็นจุดเริ่มต้นของของความเชื่อ แล้ววัฒนธรรมที่มีความเชื่อมโยงกันคือ ความเชื่อเรื่องเจ้าพ่อกวน ความเชื่อเรื่องเจ้าแม่นางเทียม ความเชื่อเรื่องเจ้าพ่อแสน และความเชื่อเรื่องนางแตง พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับวัฒนธรรมป่าดงหอยโดยตรงในบริบทอำเภอด่านซ้าย คือ พิธีกรรมไหว้พระธาตุศรีสองรัก พิธีเช่นไหว้หรือบวงสรวงประจำปี พิธีเช่นไหว้หรือบวงสรวงเจ้าเมืองวัง พิธีเช่นไหว้หรือบวงสรวงที่บ้านเจ้าเมืองกลาง พิธีเช่นไหว้หรือบวงสรวงที่หอหลวง พิธีเช่นไหว้หรือบวงสรวงที่หอหลวง พิธีเช่นไหว้บวงสรวงหอน้อย และพิธีเลี้ยงหอหรือเลี้ยงบ้านของแต่ละหมู่บ้าน

วัฒนธรรมป่าดงหอยที่ชาวบ้านยึดถือปฏิบัติได้เริ่มมีการก่อตั้งมาพร้อมๆ กับการก่อตั้งหมู่บ้าน ซึ่งแต่ละหมู่บ้านในเขตพื้นที่ตำบลอู่ปุมจะต้องมีป่าดงหอยประจำหมู่บ้านทุกหมู่บ้าน ซึ่งจะเลือกผืนป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์สูงและอยู่ทางทิศเหนือของหมู่บ้านเป็นป่าดงหอยเพื่อใช้ในการประกอบพิธีกรรม โดยมี กวนจำ (ผู้ประกอบพิธีกรรม) คอยเป็นผู้กำกับดูแลและนำปฏิบัติพิธีกรรมอย่างเคร่งครัด และมีการสืบทอดกวนจำจากรุ่นสู่รุ่นจนถึงปัจจุบันอย่างต่อเนื่องมาโดยตลอด นอกจากนี้แล้วยังมีข้อห้ามกฎกติกาเชิงวัฒนธรรม พิธีกรรม ที่ชุมชนยึดถือและปฏิบัติร่วมกัน อย่างเคร่งครัดที่เป็นจุดแข็ง

ของวัฒนธรรมป่าดงหอนั้นไม่ว่าจะเป็นข้อห้ามและข้อปฏิบัติที่แฝงนัยสำคัญที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรภายในชุมชนที่ถูกจัดการได้อย่างลงตัว รวมทั้งมีปัจจัยที่ช่วยหนุนเสริมที่ทำให้วัฒนธรรมป่าดงหอนมีการสืบทอดกันมาอย่างยาวนานนั้น นั่นคือมืองค์พระธาตุศรีสองรักเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในชุมชน รวมทั้งระบบความเชื่อ พิธีกรรม ที่เปรียบได้กับกระบวนการการสร้างการเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง ทำให้เกิดการถ่ายทอดองค์ความรู้และกระบวนการ มาสู่ลูกหลานจนถึงปัจจุบัน